

ZA DRUTAMI SS-SONDERKOMMANDO TREBLINKA

BEHIND THE WIRES OF SS-SONDERKOMMANDO TREBLINKA

KATALOG WYSTAWY

EXHIBITION CATALOGUE

ORGANIZATOR WYSTAWY / EXHIBITION ORGANIZER:

MUZEUM TREBLINKA

NIEMIECKI NAZISTOWSKI OBÓZ ZAGŁADY I OBÓZ PRACY (1941-1944) /

TREBLINKA MUSEUM

THE NAZI GERMAN EXTERMINATION CAMP AND THE LABOUR CAMP (1941-1944)

OPRACOWANIE MERYTORYCZNE I REDAKCJA /

CONTENT DEVELOPMENT AND EDITING:

MONIKA SAMUEL

OPIEKA MERYTORYCZNA / CONTENT-RELATED SUPERVISION:

DR EDWARD KOPÓWKA

TŁUMACZENIE / TRANSLATION:

PAWEŁ MALISZEWSKI

KOREKTA TŁUMACZENIA / TRANSLATION PROOFREADING:

ANNA DĘBSKA

OPRACOWANIE GRAFICZNE / GRAPHIC DESIGN:

ARTUR KARPIŃSKI

KURATOR WYSTAWY / EXHIBITION CURATOR:

MONIKA SAMUEL

ZDJĘCIE NA OKŁADCE / COVER PHOTO:

Znak informacyjny znajdujący się na wprost wjazdu na teren Muzeum Treblinka, umiejscowiony przy betonowej drodze łączącej niegdyś Małkinię z Kosowem Lackim. Droga została zbudowana w latach 1940–1941 na polecenie Niemców w ramach tzw. planu „Otto”

An informational sign located directly at the entrance to the Treblinka Museum area, placed along the concrete road that once connected Małkinia and Kosów Lacki. The road was built between 1940 and 1941 on German orders as part of the so-called “Otto” plan

 P. Tolwiński

źródło | source: Muzeum Treblinka | Treblinka Museum

Wokół mnie rozpościera się ciemna zieleni. Patrzę przez małe zakratowane drutem kolczastym okienko towarowego wagonu. Słyszę stuk kół i chybota-
nie się wagonu. [...] Nie wiedzieliśmy dokąd jedziemy i co nas czeka.

Green silhouettes appear before my eyes [...]. I peer through a small grating laced with barbed wire; it belongs to a railroad freight car. I hear the clicking of wheels and feel the train jounce. [...] Where were we headed? What awaited us?

S. Willenberg

źródło | source:
Bunt w Treblince, Warszawa 2016, s. 9-10. | *Revolt in Treblinka*, Warszawa 1992, p. 9-10.

SS-Sonderkommando Treblinka

**Fragment makiety Obozu Zagłady, kadr z filmu
„Treblinka. Obóz Zagłady”,
Produkcja: Fundacja Wyższej Szkoły
Artystycznej Homo Faber, 2013**

**A fragment of the model of the Extermination Camp,
still from the film “Treblinka. Extermination Camp”,
produced by the Homo Faber
Foundation of the Higher School of Art, 2013**

**źródło | source:
Muzeum Treblinka | Treblinka Museum**

Tu nie ma życia. [...] Tutaj dziś nie wiesz, czy dożyjesz jutra. Tutaj żadnych list nie ma. Jesteś w Treblince. [...] to nie jest obóz pracy ani obóz koncentracyjny. To jest po prostu jedna wielka likwidacja narodu [...].

Here there's nothing at all. No life, either. You're in Treblinka [...] This isn't a labour camp or concentration camp; it's simply one giant extermination camp, a genocide operation.

S. Willenberg

źródło | source:

Bunt w Treblince, Warszawa 2016, s. 21. | *Revolt in Treblinka*, Warszawa 1992, p. 18.

Obóz Zagłady Treblinka II został założony przez niemieckich nazistów latem 1942 r. w ramach tzw. „Akcji Reinhardt”. Jego celem było masowe zabijanie Żydów. Pierwszy transport dotarł do Treblinki 23 lipca 1942 r. z warszawskiego getta. Ostatni, 23 sierpnia 1943 r. wyruszył z getta w Białymstoku. Całkowita likwidacja obozu nastąpiła w listopadzie 1943 r. Zamordowano w nim około 900 000 osób, głównie Żydów polskich, ale także Żydów z innych europejskich krajów oraz 3 000–4 000 Romów (łącznie z zabitymi na tzw. Miejscu Straceń).

The Treblinka II Extermination Camp was established by the German Nazis in the summer of 1942 as part of the so-called “Operation Reinhardt”. Its purpose was the mass murder of Jews. The first transport arrived in Treblinka on 23 July 1942 from the Warsaw Ghetto. The last one departed from the Białystok Ghetto on 23 August 1943. The camp was completely obliterated in November 1943. Approximately 900,000 people were murdered there – mainly Polish Jews, but also Jews from other European countries, as well as between 3,000 and 4,000 Roma (including those killed at the so-called Execution Site).

Niemiecki Nazistowski Obóz Zagłady Treblinka II

German Nazi Extermination Camp Treblinka II

PERON I TORY
KOLEJOWE
PLAC TRANSPORTOWY
PLAC SORTOWANIA

RYSUNEK WYKONANY PRZEZ SAMUELA WILLEMBERGA

Plan Obozu Zagłady Treblinka II

Plan of the Treblinka II Extermination Camp

S. Willenberg

źródło | source: Muzeum Treblinka | Treblinka Museum

Obóz, zajmujący około 17 hektarów, otaczało podwójne, wysokie i zamaskowane gałęziami ogrodzenie. Przed nim ustawiono kozły przeciwpancerne i rozciągnięto drut kolczasty. Załoga była nieliczna, ale bezwzględna. Stanowiło ją około 30–40 Niemców i Austriaków oraz 100–120 strażników SS-Wachmannschaften, najczęściej pochodzenia ukraińskiego. Rekrutowani byli głównie z sowieckich jeńców wojennych.

The camp, covering an area of approximately 17 hectares, was surrounded by a double, high fence camouflaged with branches. In front of it, anti-tank barriers were installed and barbed wire was stretched. The camp's personnel was small but ruthless. It consisted of around 30 to 40 Germans and Austrians, as well as 100 to 120 SS Wachmannschaften guards, most of them of Ukrainian origin. They were mainly recruited from among Soviet prisoners of war.

Obóz prowadzą esesmani. Do pomocy mają młodych ukraińskich wachmanów. No i jeszcze jesteśmy my, jakieś tysiąc ludzi, a liczbę tę codziennie uzupełniają nadchodzące transporty. Między rampą z jednej i piaszczystym wałem z drugiej strony rozciąga się pierwsza, większa część obozu, obóz dla przybyśy. Za wałem mieści się część druga, która obejmuje tylko jedną czwartą całej powierzchni – Totenlager, obóz umarłych.

Everything is run by SS troops. They have young Ukrainian SS guards to help them – and us, about a thousand of us. Our number is replenished daily from the newly arrived transports. The first, larger part of the camp, the assembly area, is located between the arrival platform on one side and a sandy rampart on the other. Beyond rampart, taking up little more than one quarter of the entire area, is the second part of the camp, the death camp.

R. Glazar

źródło | source: *Stacja Treblinka*, Warszawa 2011, s. 19. | *Trap with a Green Fence. Survival in Treblinka*, Evanston, Illinois 1999, p. 15.

Uwięzieni

The Imprisoned

Rzeźba S. Willenberga, „Wynoszenie zmarłych w czasie transportu” (brąz, 2001)

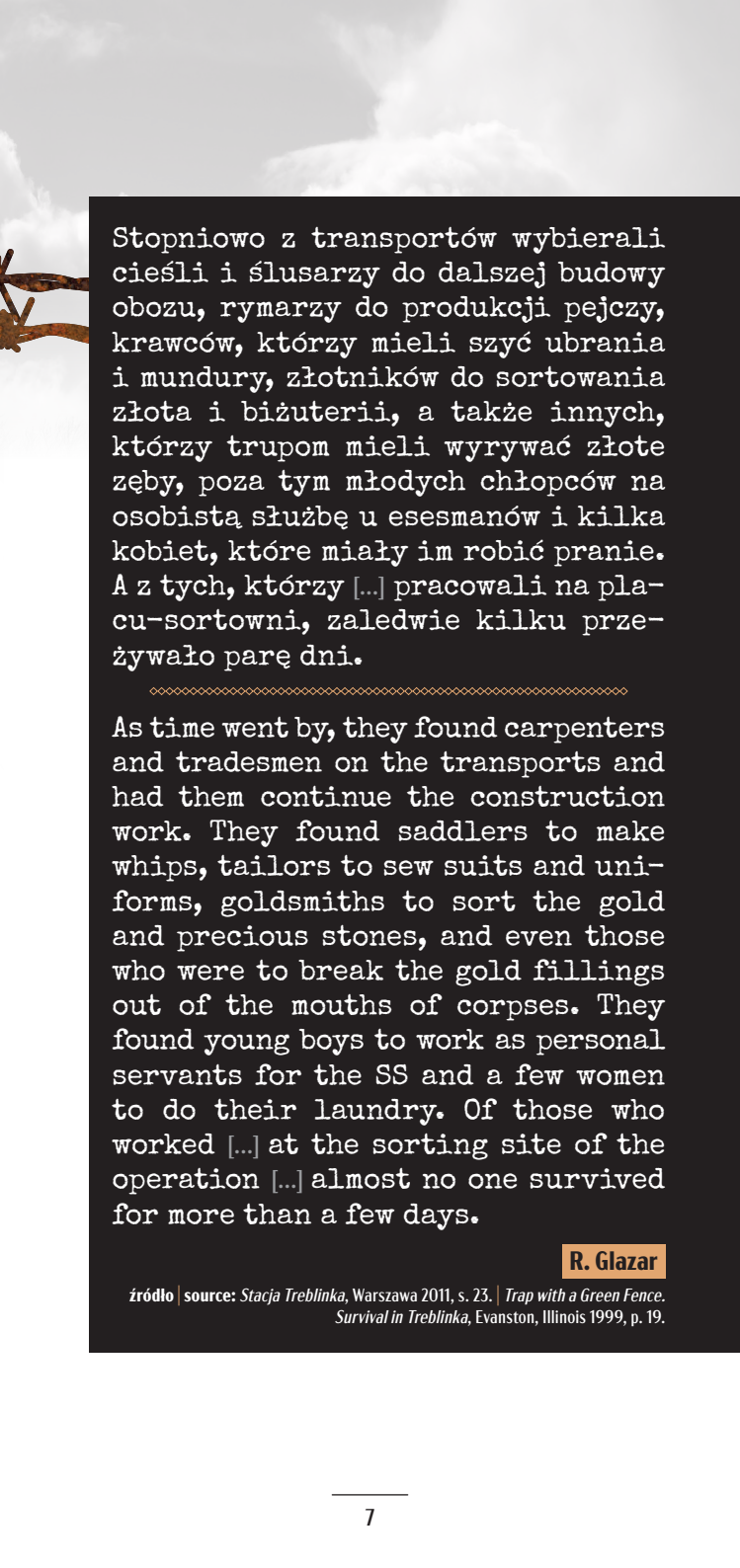
Sculpture by S. Willenberg “The Blues” (bronze, 2001)

 K. Kaczorowska

źródło | source: Muzeum Treblinka | Treblinka Museum

Większość Żydów ginęła w dniu przybycia do Trebłinki. Na terenie obozu pozostawiano nielicznych, głównie mężczyzn zdolnych do pracy. Około 700–800 osób zmuszono do pracy na terenie tzw. strefy przyjęć i obozu dolnego. Wyczerpanych zastępowano innymi, wybranymi z przybywających transportów. Na terenie strefy śmierci (Totenlager) przebywało około 300 więźniów wykorzystywanych do grzebania i palenia zwłok.

Most Jews were killed on the day of their arrival at Treblinka. Only a few men considered fit for work were kept alive to work within the camp. Around 700 to 800 people were forced to work in the so-called reception and lower camp areas. Those who became exhausted were replaced by others selected from newly arriving transports. In the death area (Totenlager), approximately 300 prisoners were held and forced to bury and burn the bodies.

Stopniowo z transportów wybierali cieśli i ślusarzy do dalszej budowy obozu, rymarzy do produkcji pejczy, krawców, którzy mieli szyc ubrania i mundury, złotników do sortowania złota i biżuterii, a także innych, którzy trupom mieli wyrywać złote zęby, poza tym młodych chłopców na osobistą służbę u esesmanów i kilka kobiet, które miały im robić pranie. A z tych, którzy [...] pracowali na placu-sortowni, zaledwie kilku przeżywało parę dni.

As time went by, they found carpenters and tradesmen on the transports and had them continue the construction work. They found saddlers to make whips, tailors to sew suits and uniforms, goldsmiths to sort the gold and precious stones, and even those who were to break the gold fillings out of the mouths of corpses. They found young boys to work as personal servants for the SS and a few women to do their laundry. Of those who worked [...] at the sorting site of the operation [...] almost no one survived for more than a few days.

R. Glazar

źródło | source: *Stacja Treblinka*, Warszawa 2011, s. 23. | *Trap with a Green Fence. Survival in Treblinka*, Evanston, Illinois 1999, p. 19.

Mistyfikacja

Deception

Rzeźba S. Willenberga, „Orkiestra” (brąz, 2002)

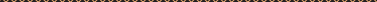
Sculpture by S. Willenberg “A concert” (bronze, 2002)

 K. Kaczorowska

źródło | source: Muzeum Treblinka | Treblinka Museum

W styczniu 1943 r. z więźniów wyselekcjonowanych z transportów utworzono niewielką orkiestrę. Do dyrygowania nią został zmuszony znany warszawski przedwojenny muzyk i kompozytor Artur Gold. Melodie grane pod niemieckim przymusem zagłuszały krzyki mordowanych.

In January 1943, a small orchestra was formed from prisoners selected from incoming transports. The conductor was the renowned pre-war Warsaw musician and composer Artur Gold, who was forced to lead it. The melodies, played under German orders, drowned out the screams of the murdered.

S. Willenberg

źródło | source:

Bunt w Treblince, Warszawa 2016, s. 123. | *Revolt in Treblinka*, Warszawa 1992, p. 108.

Lazaret

Lazarett

**Rzeźba S. Willenberga,
„Inwalida przed wejściem do lazaretu” (brąz, 2002)**

**Sculpture by S. Willenberg
“A crippled Jew at the entrance to the lazarett”
(bronze, 2002)**

 K. Kaczorowska

źródło | source: Muzeum Treblinka | Treblinka Museum

„Chorzy i ci co mają trudności z chodzeniem – na bok! Pójdziecie do lazaretu na badanie! Ty, stary i ty z dzieckiem – też!”[...] Dopiero po chwili kulawy starzec z transportu spostrzeże ciała w głębokiej niecce, a u góry esesmana z karabinem”.

“The sick and the handicapped off to the side! You’re going to the clinic for physical! You, old man, and you with the child, you too!” [...] Not until he’s inside does the limping old man from the transport catch sight of the corpses in the deep pit and the SS man with the rifle.

R. Glazar

źródło | source: *Stacja Treblinka*, Warszawa 2011, s. 16-17. | *Trap with a Green Fence. Survival in Treblinka*, Evanston, Illinois 1999, p. 12-13.

Lazaret był niewielkim barakiem, za którym znajdował się zamaskowany dół. Rozstrzeliwano nad nim osoby, które mogłyby spowolnić marsz do komór gazowych, głównie małe dzieci, starców i osoby niedołążne. Płonął w nim ogień, podsycany rzeczami osobistymi więźniów: fotografiami i dokumentami, pamiątkami rodzinnymi, przedmiotami kultu religijnego. Wrzucano do niego także ciała zastrzelonych.

The Lazaret was a small barrack behind which a concealed pit was located. People who might slow down the march to the gas chambers – mainly small children, the elderly, and the infirm – were executed at its edge. A fire burned there, fueled by the personal belongings of the victims: photographs and documents, family keepsakes, and religious items. The bodies of those who were shot were also thrown into the fire.

Totenlager

**Totenlager (strefa śmierci),
fragment makiety Obozu Zagłady Treblinka II**

**Totenlager (death area),
fragment of the model of the Treblinka II
Extermination Camp**

 I. Flażyńska

źródło | source: Muzeum Treblinka | Treblinka Museum

Trzynaście komór gazowych pracuje bez przerwy. Nad wejściem do korytarza, który prowadzi do komór gazowych, zawieszona jest gwiazda Dawida. Wachman, Ukraińiec Iwan, swoją długą kawaleryjską szablą tnie ludzi opornych, którzy nie chcą wejść do komór gazowych.

Thirteen gas chambers operate without pause. Above the entrance to the corridor leading to the gas chambers hangs a Star of David. A camp guard, a Ukrainian named Ivan, uses his long cavalry sabre to slash at those who resist entering the gas chambers.

S. Willenberg

źródło | source: *Bunt w Treblince*, Warszawa 2016, s. 65. | *Bunt w Treblince*, Warszawa 2016, p. 65 (own translation).

Większość Żydów mordowano w komorach gazowych. Prowadziła do nich łukowata zamaskowana gałęziami droga nazywana „der Schlauch” (Szlauch), Himmelfahrtsstraße (Droga Wniebowstąpienia) lub Himmelweg (Droga do Nieba). Początkowo w Treblince działały 3 komory gazowe. Na przełomie sierpnia i września dobudowano nowe: 8 do 10. W starych i nowych komorach gazowych uśmiercano Żydów spalinami z silnika wymontowanego z czołgu. Proces zabijania ludzi trwał około 25 minut, lub dłużej.

Most Jews were murdered in the gas chambers. A camouflaged, branch-covered, arched path led to them — known as “der Schlauch” (the Tube), Himmelfahrtsstraße (Ascension Street), or Himmelweg (Road to Heaven). Initially, three gas chambers were in operation in Treblinka. Between August and September, an additional eight to ten were built. In both the old and new chambers, Jews were killed with exhaust fumes from an engine removed from a tank. The process of killing took around 25 minutes or longer.

Powstanie

The Revolt

**Rzeźba S. Willenberga,
„Bunt więźniów, 2 sierpnia 1943 r.” (brąz, 2002-2003)**

**Sculpture by S. Willenberg
“2 August 1943 – the Insurrection” (bronze, 2002-2003)**

 K. Kaczorowska

źródło | source: Muzeum Treblinka | Treblinka Museum

Ten dzień był dla nas dniem wyjątkowym. Mieliśmy nadzieję, że spełni się w nim to, o czym od dawna marzyliśmy. Nie myśleliśmy, czy pozostaniemy przy życiu. Jedyne, co nas absorbowало, to myśl, aby zniszczyć fabrykę śmierci, w której się znajdowaliśmy.

It was a singular and unique day [...]. Our hearts pounded with the hope that maybe, just maybe, our long-nurtured dream would come true. We harboured no thoughts of ourselves and our lives. Our only desire was to obliterate the death factory which had become our home.

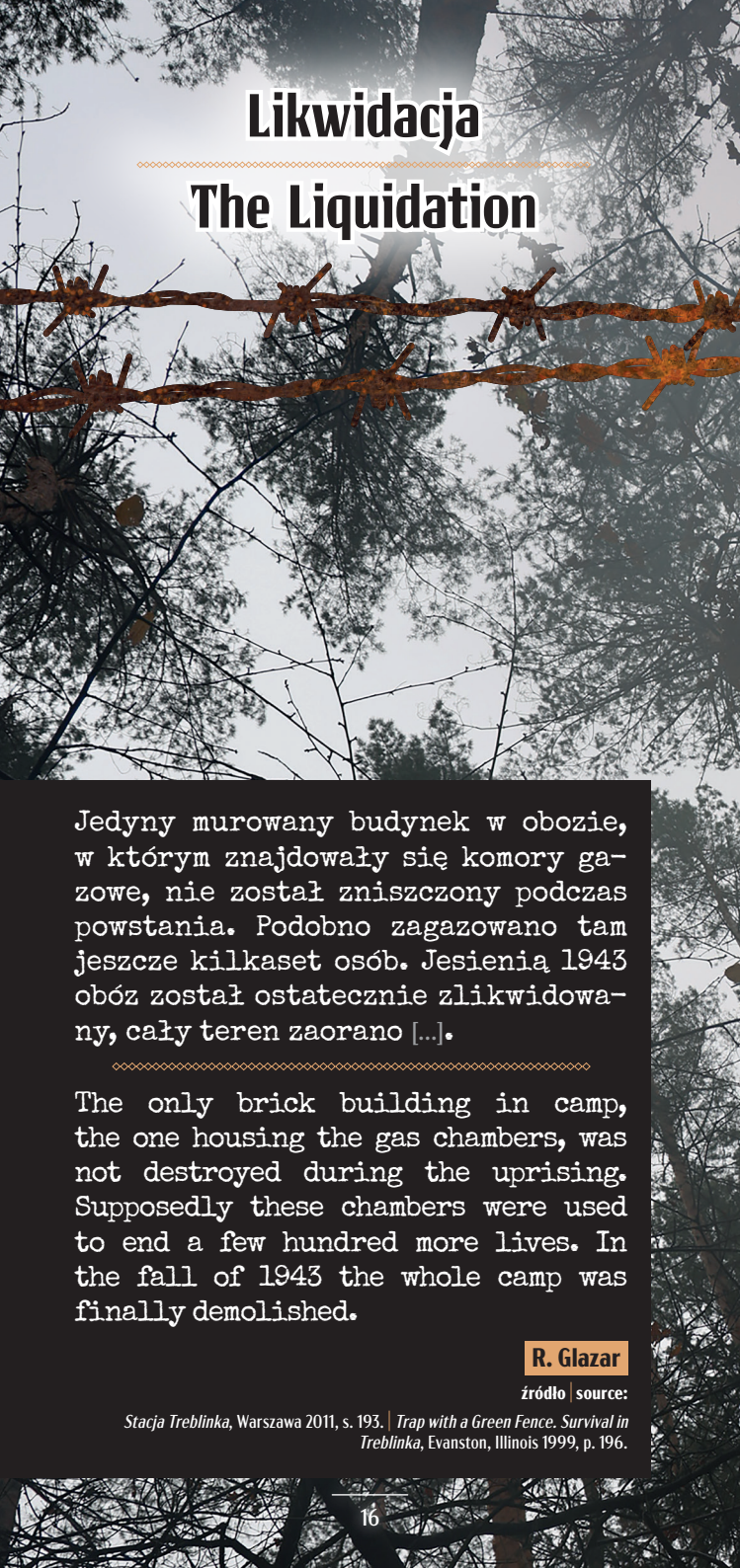
S. Willenberg

źródło | source:

Bunt w Treblince, Warszawa 2016, s. 157. | *Revolt in Treblinka*, Warszawa 2016, p. 142.

Już na początku 1943 r. zawiązała się tajna organizacja więźniów, tzw. „Komitet Organizacyjny”, którego zadaniem było przygotowanie zbrojnego powstania i ucieczka. Powstanie wybuchło 2 sierpnia 1943 r. Trwało kilkanaście minut. Tego dnia w całym obozie przebywało około 840 więźniów. Wielu z nich wzięło udział w powstaniu. Większość z nich zginęła. Niewielu ponad 100 powstańców dożyło końca wojny.

As early as the beginning of 1943, a secret prisoners' organization was formed – the so-called “Organizing Committee” – with the aim of preparing an armed revolt and escape. The revolt broke out on 2 August 1943 and lasted several minutes. On that day, approximately 840 prisoners were present in the camp. Many of them took part in the revolt. Most were killed. Slightly over 100 of the insurgents survived until the end of the war.

Likwidacja

The Liquidation

Jedyny murowany budynek w obozie, w którym znajdowały się komory gazowe, nie został zniszczony podczas powstania. Podobno zagazowano tam jeszcze kilkaset osób. Jesienią 1943 obóz został ostatecznie zlikwidowany, cały teren zaorano [...].

The only brick building in camp, the one housing the gas chambers, was not destroyed during the uprising. Supposedly these chambers were used to end a few hundred more lives. In the fall of 1943 the whole camp was finally demolished.

R. Glazar

źródło | source:

Stacja Treblinka, Warszawa 2011, s. 193. | *Trap with a Green Fence. Survival in Treblinka*, Evanston, Illinois 1999, p. 196.

SS-Sonderkommando Treblinka został zlikwidowany przez Niemców w listopadzie 1943 r. Masowe groby, w których spoczywały popioły pomordowanych obsiano łubinem. Niemcy zniszczyli również całą dokumentację obozową. Budynki rozebrano lub przebudowano, aby teren wyglądał na gospodarstwo rolne. Jako strażnika tego miejsca pozostawiono byłego wachmana, członka załogi obozu zagłady. Do początku sierpnia 1944 r. teren był patrolowany także przez załogę funkcjonującego nieopodal Obozu Pracy. Po wojnie przestrzeń poobozowa była opuszczona. Dopiero w 1964 r. odsłonięto jedno z najważniejszych upamiętnień Holokaustu na świecie.

SS-Sonderkommando Treblinka was liquidated by the Germans in November 1943. The mass graves, containing the ashes of the murdered, were sown with lupin. The Germans also destroyed all camp records. The buildings were dismantled or repurposed to make the area resemble a farm. A former member of the extermination camp's guard staff, was left behind to watch over the site. Until early August 1944, the area was also patrolled by personnel from the nearby Labour Camp. After the war, the site of the former camp was left abandoned. It was not until 1964 that one of the world's most fitting Holocaust memorials was unveiled there.

Postscriptum

Postscript

Ona jest ze mną! Ja ją widzę! Ja ją rzeź-
bię! Ja o niej myślę! Mam sny... Ona jest
cały czas ze mną...

It is with me. I see it. I sculpt it.
I think about it. I dream... It is always
with me.

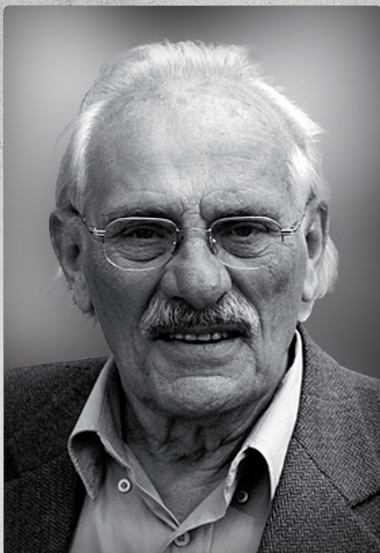
S. Willenberg

fragment wywiadu | excerpt from an interview

źródło | source: Muzeum Treblinka | Treblinka Museum

Jedyną szansą przeżycia Treblinki była ucieczka. Wykorzystane w wystawie cytaty to fragmenty wspomnień Samuela Willenberga i Richarda Glazara, byłych więźniów Obozu Zagłady Treblinka II. Uczestników powstania z 2 sierpnia 1943 r. Szkice i rzeźby to spuścizna pozostawiona przez Samuela Willenberga, która będzie eksponowana w nowym budynku Muzeum Treblinka. Wydostanie się za druty SS-Sonderkommando było skokiem do życia. Nie oznaczało jednak uwolnienia się od traumy jakiej w nim doświadczyli.

The only chance of surviving Treblinka was to escape. The quotations used in the exhibition are taken from the memoirs of Samuel Willenberg and Richard Glazar, former prisoners of the Treblinka II Extermination Camp and participants in the revolt of 2 August 1943. The sketches and sculptures are part of the legacy left by Samuel Willenberg, which will be displayed in the new building of the Treblinka Museum. Escaping beyond the fences of the SS-Sonderkommando was a leap towards life – but it did not mean liberation from the trauma they had endured.

Samuel Willenberg

(1923–2016)

źródło | source: E. Kopówka, P. Tolwiński,
Treblinka. Kamienie milczą – ja pamiętam, Siedlce 2007, s. 24.

Samuel Willenberg był polskim Żydem. W 1942 r. przebywał w getcie w Opatowie, skąd został ze wszystkimi Żydami wywieziony do Trebłinki. Jako jedyny z tego transportu przeżył. 2 sierpnia 1943 r. wziął udział w zbrojnym powstaniu i zdołał uciec. Walczył w powstaniu warszawskim w 1944 r. Był żołnierzem Wojska Polskiego. W 1950 r. wyemigrował do Izraela. Przez 40 lat pracował jako geodeta. Po przejściu na emeryturę podjął studia z zakresu sztuk pięknych i zaczął rzeźbić sceny z Obozu Zagłady w Treblince. Był inicjatorem powstania budynku edukacyjnego w Treblince. Zmarł 19 lutego 2016 r. w Tel Awiwie-Jafie.

Samuel Willenberg was a Polish Jew. In 1942, he was living in the Opatów ghetto, from where he was deported to Treblinka along with all other Jews. He was the only person from that transport to survive. On 2 August 1943, he took part in the armed revolt and managed to escape. In 1944, he fought in the Warsaw Uprising and served as a soldier in the Polish Army. In 1950, he emigrated to Israel. For 40 years he worked as a land surveyor. After retiring, he began studying fine arts and created sculptures depicting scenes from the Extermination Camp at Treblinka. He was the initiator of the educational building at Treblinka. He died on 19 February 2016 in Tel Aviv–Jaffa.

Notes

[illegible]

**ZA DRUTAMI
SS-SONDERKOMMANDO
TREBLINKA**

**BEHIND THE WIRES
OF SS-SONDERKOMMANDO
TREBLINKA**

KATALOG WYSTAWY

EXHIBITION CATALOGUE

muzeumtreblinka.eu

MuzeumTreblinka

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

**muzeum
Treblinka**

Mazowsze.
serce Polski

Muzeum Treblinka jest jednostką organizacyjną
Samorządu Województwa Mazowieckiego